

Solidariteit

We hebben het in deze moeilijke tijd menigmaal over solidariteit. We willen solidair zijn met de mensen in de zorg die bovenmatige inspanningen leveren aan de mensen die door het COVID-virus ernstig ziek zijn geworden. We zijn ook solidair met de mensen die niet buiten de deur kunnen en die we bijvoorbeeld een warme maaltijd bezorgen. We zijn solidair met elkaar door afstand te houden, mondkapjes te dragen, handen te wassen met als doel de zogenaamde R-graad in te perken. We vinden dat we solidair moeten zijn met de landen in Zuid-Europa en elders in de wereld die vele malen ernstiger getroffen zijn door dit akelige virus.

Hoewel de term 'solidariteit' in deze COVID-context vaak wordt gebezigd, is het soms niet duidelijk wat ermee wordt bedoeld en of het overal wel dezelfde betekenis heeft. Solidariteit met andere landen lijkt toch wat anders dan solidariteit met de mensen in de zorg. Als we solidair willen zijn met andere landen, hebben we naast ons goed bedoeld mededogen misschien ook wel een welbegrepen eigen belang voor ogen, dat wil zeggen een goed functionerende Europese markt. In de zorg gaat het om een andere solidariteit waarbij juist de *belangeloze* inzet voor de ander centraal staat. Kortom, de motieven voor solidariteit willen nogal eens verschillen, reden waarom het zo moeilijk is om er een precieze betekenis aan te geven.

Aanvankelijk werd het woord 'solidariteit' gebruikt in de negentiende eeuw om de samenleving te hervormen en de positie van de werkende klasse te verbeteren. Het woord stamt uit de juridische sfeer waar de term '*obligatio ad solidum*' werd gebruikt om de verplichtingen aan te duiden van familieleden met betrekking tot de schulden die door andere leden van de familie zijn aangegaan. Sociale hervormers in Frankrijk gingen het begrip *solidarité* hanteren om aan te geven dat individuen in sociale verbanden leven en dat zij vanwege die banden ook de morele verplichting hebben elkaar te ondersteunen in tijden van tegenspoed. Solidariteit werd in de loop der tijd een belangrijk sociaal en politiek beginsel voor sociaal beleid in relatie tot ziekte, werkloosheid en ouderdomvoorziening.

Solidariteit betekent dan ook in veel gevallen: de 'sterken' helpen de 'zwakkeren' bijvoorbeeld door financiële bijdragen aan een systeem van sociale voorzieningen. Het motief kan zijn dat we dat doen vanuit een gevoel van rechtvaardigheid, maar vaak ook omdat we menen er een belang bij te hebben. We kunnen immers ook zelf ziek worden of zonder werk komen te zitten en willen in zo'n situatie aanspraak kunnen maken op zorg of op een uitkering. We spreken dan van 'belangensolidariteit'. Maar solidariteit kan ook heel spontaan ontstaan, bijvoorbeeld in geval van een grote dreiging: vanuit een gedeeld lot ('we zitten in hetzelfde bootje'), proberen we er samen het beste van te maken. Dit sociale proces was bijvoorbeeld aanwezig in de eerste weken van het virus toen de schrik er goed inzate en ieder zich schikte naar de maatregelen die in allerijl door de overheid werden getroffen. We leggen dan onze eigen directe belangen terzijde omwille van het algemene belang. Hier ligt echter ook een zwakke plek: als het gevaar wat verder weg lijkt, dan komen de eigen belangen en behoeften weer snel de kop op steken en kan het met de solidariteit gedaan zijn.

Solidariteit is niet alleen een sociologisch verschijnsel, maar ook een ethisch beginsel. Het drukt een morele houding uit, namelijk het opkomen voor de ander als die ander het zelf niet meer aankan. Zoals boven aangegeven werd deze houding door de Franse hervormers in de negentiende eeuw gebaseerd op het feit dat men in een sociaal verband leeft. De jezuïet Heirich Pesch SJ toonde in die tijd al verzet aan tegen deze interpretatie. Het feit dat we met elkaar in sociaal verbonden zijn, zegt nog niets waarom we een morele plicht jegens elkaar hebben. Pesch beschuldigde de Franse hervormers en sociologen van een *naturalistic fallacy*, dat wil zeggen het herleiden van ethische

normen uit empirische observaties. Zelfbehoud en eigen belang zijn belangrijke sociologische fenomenen, maar geen filosofische grondslagen voor solidariteit als ethische norm. Hoewel de filosofische theorie die Pesch naar voren schoof, het zogenaamde *Solidarisme*, was gebaseerd op een verouderde vorm van scholastiek, was zijn kritiek juist: solidariteit als ethische norm dient voort te vloeien uit een filosofische antropologie waarin de verbondenheid met de ander als wezenlijk onderdeel van het menselijk bestaan wordt gezien. Solidariteit betekent erkenning van de ander als persoon met een bijzondere identiteit en waarde. Solidariteit maakt een samenleving mogelijk waarin ieder individu wordt gerespecteerd en ieder individu zich gerespecteerd voelt. In 'tijden van corona' betekent dat onder meer, dat niemand wordt buitengesloten door beschermende maatregelen ('dor hout') of in diens eigenwaarde wordt miskend, ook al worden deze maatregelen in het 'algemeen belang' genomen. Solidariteit in 'tijden van corona' is meer dan het benadrukken van algemeen belang of (welbegrepen) eigenbelang: het gaat ook om het tonen van verbondenheid met en respect voor de ander. Het betekent dat we ervoor moeten zorgen dat ieder individu telt en dat niemand 'uit het bootje' valt.

Ruud ter Meulen

Dieren, 21 juli 2020